

Institutul Revoluției Române din Decembrie 1989

REVOLUȚIE ȘI TRANZIȚIE

ÎN SOCIETATEA ROMÂNĂ

CONTEMPORANĂ

ABORDĂRI INTERDISCIPLINARE

Volumul conferinței anuale a IRRD, 2016

Coordonatori:

Constantin Hlihor

Andreea-Iuliana Bădilă

Editura

IRRD

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
REVOLUȚIE ȘI TRANZIȚIE ÎN SOCIETATEA ROMÂNĂ CONTEMPORANĂ.
Conferință (2016 ; București)

Revoluție și tranziție în societatea română contemporană.

Abordări interdisciplinare. Conferința IRRD, 2016 / coord.: Constantin Hlihor, Andreea-Iuliana Bădilă. - București : Editura Institutului Revoluției Române din Decembrie 1989, 2017

ISBN 978-606-8684-21-5

I. Hlihor, Constantin (coord.)

II. Bădilă, Andreea-Iuliana (coord.)

III. Institutul Revoluției Române din Decembrie 1989 (București)

94

Editura IRRD

București – România

Ediția I – 2017

ISBN 978-606-8684-21-5

Toate drepturile rezervate

CUPRINS

CUVÂNT ÎNAINTE.....	6
---------------------	---

Capitolul I

REVOLUȚIA ROMÂNĂ DIN DECEMBRIE 1989.

PERCEPȚIE ȘI REPREZENTĂRI

Dr. Alexandru Purcăruș

<i>Revoluții în oglindă: Ungaria – 1956, România – 1989.....</i>	10
--	----

Dr. Alexandru Marius Grigoriu

<i>„Friendly fire”. Armata Română în Revoluție.....</i>	42
---	----

Dr. Cristian Chirca

<i>Revoluția Română din Decembrie 1989. Percepții și reprezentări în documente diplomatice sovietice.....</i>	81
---	----

Dr. Andreea – Iuliana Bădilă

<i>Istoria orală, instrument de conturare a imaginii Revoluției Române din Decembrie 1989. Studiu de caz: Alba Iulia și Cugir.....</i>	98
--	----

Tudor Rățoi

<i>Drobeta-Turnu Severin – Mehedinți – Decembrie 1989 – 31 Iulie 1990.....</i>	133
--	-----

Dr . Ștefan Păun	
<i>Giurgiu-1989-1990 schimbarea de paradigmă politică.....</i>	169
Dr. Alexandru Oșca	
<i>Revoluția din decembrie 1989 la Cluj, un exercițiu cu final tragic.....</i>	199
Dr. Gavriil Preda	
<i>Presa prahoveană de la Revoluția Română din Decembrie 1989 până la alegerile politice din 20 mai 1990.....</i>	218

Capitolul II

TRANZIȚIA POSTSOCIALISM ÎNTRE SPERANȚE ȘI REALITATE SOCIALĂ

Dr. Constantin Hlihor	
<i>Tranziția de la societatea socialistă la democrația capitalistă și problema modernității.....</i>	245
Dr. Ion Bucur	
<i>Politicile de reformă economică ale guvernului Petre Roman.....</i>	272
Dr. Andrei Florin Sora	
<i>Membrii Consiliului Provizoriu de Uniune Națională în alegerile parlamentare din mai 1990 în circumscripția electorală București.....</i>	295
Dr. Ana Maria Sima	
<i>Reminiscente ale fostului regim comunist în construcția noului spațiu politic în România în perioada 1989-1996.....</i>	314

Dr. Teodora Stănescu Stanciu.	
<i>Sfârșitul tranziției în europa central-estică. Primele constituții post-comuniste.....</i>	<i>339</i>
Dr. Anne Rose Marie Jugănaru	
<i>Partidele politice în tranziția postcomunistă. PSD și testul răsturnării liderului fondator</i>	<i>364</i>
Dr. Ionuț Mircea Marcu	
<i>(Re)instituționalizarea studiului istoriei contemporane românești după 1989.....</i>	<i>397</i>
<i>Note privind autorii.....</i>	<i>419</i>

Cuvânt înainte

Revoluția Română din Decembrie 1989 ca și perioada de tranziție în care societatea a intrat, au generat ample dezbateri publice atât la nivelul elitei politice, cât și al opiniei publice, dar în egală măsură au fost și obiect de cercetare și analiză pentru cercetători și analiști din varii perspective. Institutul Revoluției Române din Decembrie 1989 a lansat în octombrie 2016, în cadrul Conferinței sale anuale, seria de dezbateri interdisciplinare privind acest segment de istorie recentă a românilor.

Tematica primei conferințe anuale organizate de IRRD s-a concentrat atât pe dimensiunea perspectivei istorice a contextului intern și internațional în care au avut loc evenimentele din Decembrie 1989, cât și pe cea a perspectivei politologice de analiză a diferitelor aspecte ale tranziției de la societatea socialistă la cea a democrației liberale. Deși s-au scurs aproape trei decenii de la răsturnarea regimului Ceaușescu și avem o bogată istoriografie rezultată din cercetări și analize, o impresionantă literatură memorialistică și jurnalistică reprezentările și percepția socială asupra revoluției și tranziției sunt departe de a fi ajuns într-o formă a consensului istoric.

Istoricii, sociologii și analiștii politici au poziții diferite despre ceea ce s-a întâmplat în Decembrie 1989 și în zilele următoare. Memoria actanților păstrează imaginea acelor evenimente în dimensiunea trăirilor subiective nu de puține ori filtrată de ideologia politică la care a aderat, de interese politice

generate de partidul politic în care activează, dar și de stereotipuri și mentalități specifice comunității din care provine. Astăzi putem interpreta evenimentele în fel și chip, în numele libertății renăscute atunci, respectând cerințele impuse de adevăr și onestitate în activitatea de cercetare și scriere a istoriei.

Dezbaterea de idei atât în secțiunea consacrată evenimentelor din Decembrie 1989, cât și cea în care s-au analizat problemele tranziției politice, economice, sociale etc., s-a desfășurat sub imperativul respectării regulilor academice cu intervenții «fără umori», deoarece conferința s-a înscris în sfera cercetării științifice, nu a părerilor și opiniilor alimentate de prejudecăți. Respectarea neutralității axiologice, necesare oricărui demers științific, păstrarea imanenței obiectivității cercetării sunt condițiile unei dezbateri reușite pe marginea unor subiecte în care de cele mai multe ori în societatea românească s-au judecat oameni și nu s-au investigat din perspectivă istorică, juridică, sociologică, antropologică evenimente și fapte! Fiecare dintre participanți a avut ca finalitate restituirea adevărului prin recursul la istoria recentă și nu politizarea istoriei Revoluției Române din Decembrie 1989.

În acest context secțiunea *Revoluția Română din Decembrie 1989. Percepție și reprezentări* a fost dedicată dezbaterii unor întrebări și probleme legate de rolul armatei și a securității în evenimentele din zilele revoluției cu accent pe controversa (in)existenței teroriștilor și cine sunt autorii crimelor comise până în 22 decembrie 1989 și mai ales după. Au fost abordate percepția liderilor sovietici asupra evenimentelor de la

București pe baza unor documente din arhivele Federației Ruse. Lucrarea ilustrează interesante puncte de vedere și discuții care au avut loc pe marginea unei analize comparative între Revoluția Română din decembrie 1989 și revoluția maghiară din 1956 cu asemănări și deosebiri dar mai ales cum cele două evenimente au marcat mentalul colectiv din societatea maghiară și cea română. Un segment aparte îl constituie activitatea de recompunere prin instrumentele clasice de cercetare și analiză dar și a istoriei orale a evenimentelor istorice din Decembrie 1989 care au avut loc în unele centre urbane care au fost cuprinse de valul revoluționar – Alba Iulia, Cugir, Cluj-Napoca, Giurgiu și Drobeta Turnu Severin. Sunt informații, multe dintre acestea au caracter inedit, care completează în mod fericit imaginea de ansamblu a Revoluției Române din Decembrie 1989.

Ideile prezentate în comunicările autorilor privind procesul tranziției politice, sociale și economice ca și dezbaterile generate au evidențiat încă odată cât de eterogen și complex este tabloul reprezentărilor și imaginea societății românești postrevoluție. Deși plaja de idei și opinii a fost în această secțiune foarte largă prin conținut și abordare câteva elemente s-au structurat într-o imagine comună și concludivă care se încadrează și completează totodată cercetările din primii ani ai tranziției. Două procese care de multe ori sunt tratate separat - tranziția și reforma post-comunistă- par a nu mai fi total diferite ci două planuri ale schimbării în societatea românească. Unul dintre acestea a vizat trecerea de la economia centralizată și organizarea sa totalitară la economia de piață, iar un altul de la

așa zisa democrație socialistă, în fapt un regim totalitar, la o democrație liberală. Au fost dezbătute probleme legate de costurile tranziției, căile și metodele urmate în făurirea economiei de piață în România și alte state fost socialiste. În țara noastră, bunăstarea populației a fost considerată de către elita politică aflată la guvernare ca un cost inevitabil și a fost plătit din plin. Analiza comparativă pe baza datelor statistice ne indică faptul că tranziția în România în comparație cu cea din Cehia, Slovacia, Slovenia, Ungaria, Polonia are parametri inferiori din punct de vedere economic și social. Un punct aparte al dezbaterilor l-a constituit abordarea tranziției în domeniul cercetării și analizei istoriei recente inclusiv a perioadei care a făcut obiectul acestei sesiuni științifice.

Sperăm ca volumul de față și conferința care l-a făcut posibil să constituie noi pași în conturarea unei reprezentări a istoriei României postdecembriste în conformitate cu principiile adevărului istoric și al onestității în munca de cercetare științifică. Părtinirea și angajarea ideologică dar nu numai a făcut ca în istoriografia românească să existe și aprecieri/opinii despre această perioadă care nu au nimic în comun cu realitatea istorică trăită de români în Decembrie 1989 și în deceniile care i-au urmat.

Constantin Hlihor

Andreea-Iuliana Bădilă

București, Mai, 2017

Revoluții în oglindă: Ungaria – 1956, România – 1989

Alexandru Purcăruș

Abstract:

The Romanian Revolution of 1989 looks more like the Hungarian one from 1956 than the contemporary evolutions that led to the fall of communism in Central and Eastern Europe. Therefore, in this study we will try to compare the two events, pursuing issues such as international and domestic context, the profile of leaders, crisis management, succession of power and, lastly, we will appeal to consequences.

Keywords: Romanian Revolution of 1989, Hungarian Revolution of 1956, „histoire compare”.

„Gândirea fără comparație este de neconceput. Și, în absența comparației, aidoma sunt toate cercetările științifice și întreaga gândire științifică”¹. În cercetarea trecutului, metoda comparativă nu și-a pierdut relevanța nici în prezent, deși există uneori tendința de a fi considerată oarecum banală, tocmai din pricina folosirii sale frecvente. Din punctul nostru de vedere, rămâne pe mai departe fundamentală și relevantă. Este adevărat că punctul său forte nu constă în prezentarea unor surse inedite,

¹Guy Swanson, *apud* Charles C. Ragin, *Comparative Sociology and the Comparative Method*, în „International Journal of Comparative Sociology”, nr. XXII, 1981, p. 102.

ci mai degrabă în găsirea unor explicații proaspete sau în formularea unor concepte și teorii. În plus, „histoire compare” permite identificarea întrebărilor relevante, clarifică dosare distincte și-l ajută pe cercetător să depășească un anumit „provincialism”². În acest sens, Theda Skocpol opina: „Misiunea istoricului comparatist – și contribuția științifică potențial distinctivă – constă nu în relevarea unor date noi despre aspecte particulare ale unor vaste perioade de timp și spații geografice examinate în studiul comparativ, ci mai degrabă în stabilirea interesului și a validității aparente a unui argument general despre regularități cauzale ale diferitelor evenimente istorice”³. Aceeași autoare susținea că analiza comparativă-istorică se vedește eficientă atunci când este aplicată unui set restrâns de cazuri care împărtășesc anumite trăsături comune. Mai mult, aceste cazuri trebuie să fie atent selectate, iar criteriile juxtapunerii explicitate⁴.

Metoda este folosită inclusiv în studierea revoluțiilor, de-a lungul timpului fiind publicate mai multe lucrări pe această temă. În 1989, atunci când se celebra Bicentenarul revoluției franceze, François Furet nota: „Revoluția din secolul XX, făcută ori impusă sub drapelul principiilor leniniste, nu lasă nimic pe care să se poată reconstrui ceva. Revoluția secolului al XVIII-lea și a drepturilor omului, în derularea ei haotică, a lăsat să se

²Jurgen Kocka, *Comparison and Beyond*, în „History and Theory”, vol. 42, nr. 1, feb. 2003, p. 39.

³Theda Skocpol, *States and Social Revolutions. A comparative Analyses of France, Russia, and China*, Cambridge, London, New York, Cambridge University Press, 1979, p. XIV.

⁴*Ibidem*, p. 40.

vadă multe abateri de la propriile principii; dar ea a marcat terenul și a definit ideile care aveau să constituie pentru toată lumea, chiar și pentru dușmanii ei, politica modernă. [...] Dimpotrivă, ireversibilitatea comunismului se dovedește, la acest sfârșit de secol XX, o iluzie catastrofală. Niciuna dintre ideile leniniste nu a supraviețuit testului experienței, iar respingerea lor masivă de către popoare nu dezvăluie nimic altceva decât o întoarcere la principiile din 1789 [...]”⁵. De aceea, constată el, statele comuniste se chinuiau, în 1989, să **restaureze** ceva ce decretaseră că au abolit⁶. Cu titlu de exemplificare, mai menționăm una dintre cele mai recente contribuții în studiul comparativ al revoluțiilor, datorată lui Bailey Stone, *The Anatomy of Revolution Revisited: A Comparative Analysis of England, France and Russia*⁷.

În literatura de specialitate s-a încercat și o clasificare. Astfel, s-a făcut distincție între: a) comparația macro-cauzală; b) istoria comparată ca demonstrație paralelă a unei teorii și, în fine, c) **comparația care evidențiază contrastele contextelor**. Aceasta din urmă se construiește prin evaluarea unor cazuri individuale, scopul fiind acela de a reliefa notele distinctive ale fiecăruia⁸. În cele ce urmează, vom recurge la o astfel de investigație.

⁵François Furet, *Revoluția în dezbatere*, Iași, Polirom, 2000, pp. 156-157.

⁶*Ibidem*, p. 157.

⁷Bailey Stone, *The Anatomy of Revolution Revisited: A Comparative Analysis of England, France and Russia*, New York, Cambridge University Press, 2014.

⁸Theda Skocpol, Margaret Somers, *The Uses of Comparative History in Macrosocial Inquiry*, în „Comparative Studies in Society and History”, vol.

Între evenimentele anului 1989 care au dus la dispariția comunismului în Europa Centrală și Răsăriteană, Revoluția română prezintă anumite particularități⁹, între care – probabil cea mai pregnantă – este recursul la violență, ceea ce a generat un număr mare de victime¹⁰. Din acest punct de vedere, ea seamănă mai degrabă cu „explozia maghiară”¹¹ din 1956 decât cu desfășurările contemporane.

De aceea, vom așeza în oglindă cele două episoade, urmărind anumite aspecte semnificative, precum: contextul internațional și intern, declanșare, profilul liderilor, gestionarea crizei și succesiunea puterii și, în fine, ne vom referi la consecințe.

Contextul internațional

După moartea lui Stalin, la 5 martie 1953, la Moscova a fost instaurată o conducere colectivă, care a tins spre o relaxare în plan domestic și internațional. Pe palierul intern, s-a urmărit

22, nr. 2, apr. 1980, pp. 175-187. Pentru o altă clasificare, a se vedea Jurgen Kocka, *art. cit.*, pp. 39-42.

⁹Anneli Ute Gabanyi, de pildă, identifică patru note distinctivă ale Revoluției române: 1. recursul la violență; 2. executarea conducătorului statului și partidului; 3. interferența activă a actorilor externi în evenimente; 4. acțiunile violente au dus la îndepărtarea comuniștilor naționaliști, doar pentru ca locul lor să fie preluat de comuniștii reformiști de factură gorbaciovistă. *Apud* Lavinia Betea, *Psihologie Politică. Individ, lider, mulțime în regimul comunist*, Iași, Polirom, 2001, p. 215. A se vedea și Anneli Ute Gabanyi, *Revoluția Română*, în „Caietele Revoluției”, nr. 4 (65)/ 2016, p. 45.

¹⁰ „Victimele Revoluției Române din Decembrie 1989 – Decedați: 1290; Răniți: 3321; Arestați: 1638. Claudiu Iordache, *Grădina Martirilor*, în „Caietele Revoluției”, nr. 4 (65)/ 2016, p. 4.

¹¹ Viktor Orban: „3500 de luptători pentru libertate au murit. 20000 de cetățeni au fost răniți, 20000 au fost întemnițați, 13000 deportați, 228 executați”. Zoltán Kovács, *Viktor Orban's speech and Gordon Bajnai's rejoinder*, în „The Budapest Beacon”, 25 octombrie 2013, la <http://budapestbeacon.com/politics/viktor-orbans-speech-and-gordon-bajnais-rejoinder>, pagină consultată la 4 noiembrie 2016.

abandonarea comunismului de război și revigorarea societății. Este ceea ce s-a numit „dezgheț”, după titlul unei nuvele de Ilya Ehrenburg¹². A fost acordată o mai mare atenție condițiilor de trai ale cetățenilor, s-a renunțat la teroare, milioane de condamnați politici au fost eliberați¹³, cenzura a fost îmblânzită. Punctul culminant a fost atins în februarie 1956, când Nichita Hrușciiov, în dorința de a se detașa de concurenții săi în lupta pentru putere, a lansat – de la tribuna Congresului al XX-lea al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice – raportul secret privitor la cultul personalității și crimele lui Stalin¹⁴. Și în relațiile internaționale a apărut o detensionare relativă. La 27 iulie 1953, a fost semnat un armistițiu pentru încetarea ostilităților în Coreea. În mai 1955, Moscova a acceptat neutralitatea Austriei, după ce, cu doar o zi înainte fusese înființat Tratatul de la Varșovia. Acesta era menit să promoveze coeziunea blocului, dar și să întărească dominația Uniunii Sovietice în cadrul său¹⁵. În relațiile cu Statele Unite ale Americii, a fost introdus conceptul de „coexistență pașnică”, Hrușciiov renunțând la presupuziția stalinistă a inevitabilității

¹²Edward James Brown, *Russian Literature Since the Revolution*, Cambridge, Massachusetts, London, Harvard University Press, 1982, p. 198.

¹³Adrian Pop, *Originile și tipologia revoluțiilor est-europene*, București, Editura Enciclopedică, 2010, p. 30.

¹⁴Privitor la circumstanțele conceperii și prezentării „Raportului secret”, vezi Branko Lazitch, *Le Rapport Khrouchtchev et son histoire*, Paris, Editions du Seuil, 1976, *passim*. De asemenea, a se vedea Nicolas Werth, *Revelații despre raportul Hrușciiov*, în Doina Jela, Vladimir Tismăneanu (coordonatori), „Ungaria 1956: revolta minților și sfârșitul mitului comunist”, București, Curtea Veche, 2006, pp. 83-98.

¹⁵Csaba Békés, *East Central Europe, 1953-1956*, în Melvyn P. Leffler și Odd Arne Westad, „The Cambridge History Of The Cold War”, Volume I, „Origins”, Cambridge, New York, Cambridge University Press, 2010, p. 341.

unui război cu statele capitaliste. În plus, liderii din SUA, Marea Britanie, Franța și URSS s-au întâlnit la Geneva, în iulie 1955, americanii și sovieticii purtând primul dialog constructiv după 1945. Cominformul a fost dizolvat în 1956 și au fost normalizate legăturile cu Tito¹⁶.

Ascensiunea lui Gorbaciov la Kremlin în 1985 aduce cu sine o nouă perioadă de destindere. În Uniunea Sovietică este inaugurată politica de *Glasnost* (transparență) și *Perestroika* (restructurare). Politica externă a Moscovei a fost animată de „noua gândire”, care pleca de la principiul că înfruntarea superputerilor este neproductivă. Încă din 1986 liderul sovietic s-a lepădat de „doctrina Brejnev”, pe care a înlocuit-o, doi ani mai târziu, cu „doctrina Sinatra”¹⁷. În februarie 1988, Gorbaciov a anunțat că trupele sovietice vor fi retrase din Afganistan. În paralel, s-au desfășurat o serie de întrevederi bilaterale cu Ronald Reagan și cu succesorul acestuia, George H.W. Bush. În fine, după summitul de la Malta, din 2-3 decembrie 1989, purtătorul de cuvânt al Ministerului de Externe sovietic, Ghenadi Gherasimov, a conchis: „Am îngropat Războiul Rece pe fundul Mării Mediterane”¹⁸.

Două lucruri merită subliniate aici: în primul rând, după cum se poate observa, **în ambele cazuri Moscova este cea care a inițiat unda de șoc a schimbărilor în statele-satelit.** În al

¹⁶Martin McCauley, *Rusia, America și războiul rece, 1949-1991*, Iași, Polirom, 1999, pp. 58-61.

¹⁷Alexandru Purcăruș, *Prin ochii inamicului. Mihail Gorbaciov și politica sa în percepția Statelor Unite ale Americii, 1985-1991*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2014, pp. 97-98.

¹⁸Adrian Pop, *op. cit.*, p. 206.